

עוזי רבי (עורך), זמן איראן, תל אביב: סדרת קו אדום, הקיבוץ המאוחד, 2008, 200 עמ'.

'העם עם אחמדינו'! כך בישרה הכותרת הראשית של מעריב ב-12 ביוני 2009, עוד בטרם גברו החשדות על היקף זיוף הבחירות לנשיאות באיראן. כל נטעה: 'העם' שכותרת זו התכוונה אליו אינו האזרחים האיראנים שיצאו להצביע לנשיאם במספרים חסרי תקדים, אלא אזרחיה היהודים של מדינת ישראל שייחלו, כביכול, לניצחון מוחץ של אחמדינו'אד. גילוי עיתונאי זה אינו משולל בסיס כלל ועיקר. בימים שהובילו למשבר הבחירות הסתערו 'הראשים המדברים' בישראל (עיתונאים, פוליטיקאים, אנשי אקדמיה ונציגים מהממסד הביטחוני) על אולפני הטלוויזיה, ואילו אחרים האביסו את העיתונות הכתובה במאמרי דעות וביטאו את תקוותם הגלויה שאחמדינו'אד ייבחר לכהונה נשיאותית שנייה.¹

ההיגיון שעמד בבסיס הטיעון שהשמיעו היה זהה: בהיותו מכחיש שואה מוכח, אנטישמי מוקצה מחמת מיאוס ותומך קולני בתכנית הגרעין של איראן, ימשיך אחמדינו'אד, אם ייבחר, לספק עדויות מרשיעות לכוונותיה של איראן 'למחוק מן המפה' את המדינה היהודית. לעומת זאת, אם ייבחר המועמד 'הרפורמיסטי' והידוע פחות, מיר חוסין מוסאווי, הוא 'ירביק מסיכה יפה על פניהן של שאיפות הגרעין האיראניות' (הראל ויששכרופ 2009), ויטעה את העולם כולו לחשוב שכוונותיה של איראן טהורות ובלתי מזיקות. לפיכך, 'אחמדינו'אד הוא הדבר הטוב ביותר שקרה לנו', סיכם ואמר גורם בכיר במשרד החוץ (מצוטט אצל חוגי 2009. הדגשה שלי, ח"ר).² בהיגיון מנחה זה מקופלת אחת הבעיות המרכזיות המאפיינות את הדיון הישראלי במציאות המורכבת באיראן. למרבה הצער, רק לעתים רחוקות חורג דיון זה מגבולות 'האנחנו' המדומיין, כלומר מתחום האינטרסים האתנוצנטריים והגיאור-אסטרטגיים של מדינת ישראל, ומתעלם מבנות העם האיראני ומבניו, שגורלם משפיע בהכרח על מציאות זו ומושפע ממנה. משום כך יש לשאול מדוע מפגינים הפרשנים

1 כפי ששב וטען הפרשן לענייני איראן מנשה אמיר: 'אני אשמח מאוד אם אחמדינו'אד ינצח שוב' (מצוטט אצל חוגי 2009).

2 ואמנם, הטיעון ש'אחמדינו'אד טוב ליהודים' מבטא נאמנה את הדעה הרווחת בממסד הביטחוני והפוליטי בישראל. יוסי מלמן ומאיר ג'בדנפר סיפרו, לדוגמה, ש'המודיעין הישראלי די מרוצה מ'תופעת אחמדינו'אד'. במשך שנים ניסו המודיעין הישראלי ומנהיגי ישראל להסב את תשומת לב העולם להתקרמות המהירה של איראן להשגת נשק גרעיני, אך לשווא. התחושה הייתה שישראל זורעת בהלה ללא סיבה. בעקבות בחירתו של אחמדינו'אד [...] וועל רקע התקפותיו המתלהמות, קל יותר לישראל לשכנע את העולם כי איראן מהווה איום על קיומה של המדינה היהודית [...] מצב זה הוא בבחינת הצלחה גדולה לישראל' (מלמן וג'בדנפר 2007: 246. הדגשה שלי, ח"ר).

הישראלים שותפות מסוכנת, ישירה ועקיפה, עם מוסדות קבלת ההחלטות בישראל ומונעים מהציבור הישראלי את הכלים דרושים לו כדי להבין את החברה האיראנית במונחיה שלה עצמה, כלומר – להבין את המאמץ האנושי לחיות חיים מכובדים ובעלי משמעות.³

ההפגנות ההמוניות שפרצו באיראן בתגובה לגנבת הבחירות ב-12 ביוני 2009 חשפו את שקריותם של הדימויים השגורים בישראל ובכך פגעו בהם פגיעה חסרת תקנה. מומחים והדיטות כאחד לא יכלו עוד להתעלם ממראה המוני האיראנים והאיראניות מכל שכבות האוכלוסייה – ובהם, הפלא ופלא, נשים חשופות פנים, לכושות במיטב האופנה האירופית, ואפילו בני אדם הנראים 'ממש כמונו' – הצועדים יחדיו בשקט ובאומץ לב בדרישה לממש את זכויותיהם הבסיסיות. בעבור הישראלים, העידו מראות אלו על הלא-ידידות בין העימות שקרם עור וגידים לנגד עיניהם לא היה עימות בין 'האסלאם הפנאטי' ל'רמוקרטיה הנאורה היחידה במזרח התיכון', אלא בין כוחות הרפורמה לכוחות התאוקרטיה השולטים ברפובליקה האסלאמית של איראן.

הייתה זו אפוא הפעם הראשונה מאז 1979 שאנו הישראלים נדרשנו לבחון מחדש את הדימויים המדומיינים שבאמצעותם ביקשנו לעשות (אי-)סדר במציאות האיראנית הסבוכה. כך גילינו להפתעתנו איראן שונה מזו שהודגלנו (או שהתעקשנו) לראות, איראן שאתגרה הן את ההשוואות המופלגות שלה לגרמניה הנאצית והן את התיאורים המצמצמים שלה כאחמדיניזם-אחד-גדול ותו לא.

ההפתעה הגדולה לנוכח הגילוי הזה מאלפת לכשעצמה. אחת הדוגמאות לכך היא דיון שהתקיים באולפני 'לונדון את קירשנבאום' בערוץ 10. בעוד תמונות מהפגנת המונים בטהראן מרצדות ברקע, פרץ אחד המגישים, ירון לונדון, לשידור והכריז בהתלהבות: 'אני משתאה לנוכח המפגן הזה של התרבות האיראנית, שאיננה דומה לשום דבר שאנו מכירים!' ראש הדסק הערבי של חדשות ערוץ 10, צבי יחזקאלי, החרה החזיק אחריו וסיפק תגלית מרעושה משלו על טיבה של הרפובליקה האיראנית: 'זה שונה לחלוטין מהעולם הערבי, זה לא דומה לדיקטטורות [הערביות] [...] זו דינמיקה אחרת לגמרי'. ועל כן ההתרגשות שאחזה באולפני 'לונדון את קירשנבאום' לנוכח ההתוודעות לשתי עובדות כה שגרתיות – האחת, שאיראן היא ביתה של תרבות עשירה, תוססת וייחודית; והשנייה, שאיראן איננה ארץ ערבית – מעידה יותר מכול על בורות גדולה השוררת בזירה הציבורית בישראל ביחס לתולדותיה של איראן לפני מהפכת 1979 ואחריה.⁴

3 בתופעה זו עסקתי בהרחבה במקומות אחרים. ראו: רם 2006; Ram 2008; Ram 2009.
4 בהקשר זה מתמיהה גם העובדה שהתקשורת הישראלית מוקירה מומחים לענייני ערב כקולות סמכותיים גם בנושא איראן. יהיה אשר יהיה, הדיון המצומצם המוצע כאן אינו מאפשר הסקת מסקנות מרחיקות לכת ביחס לטיבו של הידע הישראלי על איראן. לדיון יסודי בנושא זה, ראו: רם 2006; Ram 2009.

כדי לעמוד על מקורותיה של בורות זו, אשוב ואבחן ברשימה זו את טיבו של הידע על איראן הנמצא בהישג ידם של קוראות וקוראים ישראלים מן השורה. לשם כך אסקור את קובץ המאמרים *זמן איראן* בעריכת עוזי רבי (2008), קובץ שהוא פרי מאמץ משותף של חוקרים ישראלים, מרביתם מהמרכז ללימודים איראניים באוניברסיטת תל אביב. הספר, שראה אור בסדרת 'קו אדום' של הוצאת הקיבוץ המאוחד, נועד בראש ובראשונה לספק לקהל קוראים רחב וחסר מומחיות כלים ותובנות שיאפשרו לו להבין הבנה טובה ומאוזנת יותר את המציאות האיראנית הסבוכה שלאחר מלחמת לבנון השנייה שהתרחשה ב־2006.⁵ האם הספר עומד באתגר זה, או שמא תורם במישרין או בעקיפין להשתרשותם של תפיסות ודימויים שגויים על איראן ולהנצחתם? זאת השאלה שתעמוד במרכז הדיון שלפנינו.

ההנחה המשותפת, והנכונה בדרך כלל, של רוב המאמרים בקובץ היא שמלחמת לבנון השנייה הייתה מעין קו פרשת מים בתולדות הרפובליקה האסלאמית. מצד אחד, חיזקה המלחמה את מעמדה של איראן כמעצמה אזורית, לא רק באזור המפרץ הפרסי, שהוא זירת הפעילות הטבעית שלה מבחינה היסטורית, אלא גם בעולם הערבי הסוני. על מעמד הבכורה של איראן בלבנון ובעיראק (לפחות מאז כבשה ארצות הברית את עיראק ב־2003), ובעיקר בקרב העדות השיעיות שבהן, כבר אין צורך להכביר מילים. אולם מעורבותה של איראן במלחמה לצד חֻבאללה – מעורבות שהיקפה נתון במחלוקת (וראו להלן) – הפכה אותה לנושאת הדגל של המאבק הפלסטיני בעבור אוכלוסיות רבות במדינות ערב שקצו ב־רִטְיָנָה העקרה, בפסיביות ובעריצות של משטריהם 'המתונים', בעלי בריתה של ארצות הברית. במאמר הדין בחשש הערבי מפני עוצמתה הגוברת של איראן, עוזי רבי מעריך אפוא ש'דאגתם של מנהיגי ערב הסעודית, מצרים וירדן (מדינות סוניות, ערביות ופרו־אמריקניות) [...] נובעת ממניעי הישרדות גרידא. הללו חששו, ועדיין חוששים, מההשפעה השלילית שעלולה לצמוח מהצלחתן של תנועות אסלאמיות רדיקליות הנתמכות בידי איראן' (עמ' 89–90).

מבחינה זו, קיבלה ההנהגה האיראנית את מלחמת לבנון ואת השלכותיה בברכה – אולם, מצד אחר, הן גם הציבו בפניה אתגרים כבדי משקל, שיש בהם כדי לרוכך את העוצמה האזורית שנרכשה זה מכבר. קודם כול, מעורבותה של איראן במלחמה הגבירה את דאגת העולם המערבי מפני סכנת האסלאמיזם מבית היוצר האיראני, ועל כן דחפו אותו – כפי שמראה, למשל, איתן גלבוע במאמרו בקובץ – להחרیف את המאבק הבינ־לאומי נגד תכנית הגרעין שלה. יתר על כן, גם בזירה הפנימית לא שבעה ההנהגה האיראנית נחת, שכן ממש באותה העת חלה שחיקה של ממש בתמיכת הציבור

5 הכיתוב בגב הספר מנסח זאת כך: 'הספר זמן איראן נכתב מתוך גישה ביקורתית אך מלומדת, שחסרונה בשיח הציבורי מסמן את איראן, כאן ובאחדות ממדינות המערב, ב"שחור ולבן".'

האיראני בנשיא אחמדינז'אד. סיבותיה העיקריות של שחיקה זו היו האכזבה מכישלון מדיניותו הכלכלית-חברתית ותרעומת על הצהרותיו המיליטנטיות והמשיחיות בתחום מדיניות החוץ, שפגעו במעמדה הבין-לאומי של איראן. ליאורה הנדלמן-בעבור, הבוחנת יומני רשת ('בלוגים') איראניים, אף מאתרת תרעומת קשה נגד מעורבותה של איראן במלחמת לבנון בקרב צעירים, עיתונאים, אמנים ואינטלקטואלים אורחי איראן. לדבריה, תרעומת זו חושפת 'חוסר שביעות רצון מהמדיניות האיראנית שהתמקדה במתן תמיכות כלכליות לגורמים אזוריים כמו חזבאללה וחמאס, בשעה שמציאות החיים באיראן דוחקת ואיראנים רבים סובלים מעוני מחפיר' (עמ' 73). תרעומת זו, יש לומר, לא הוגבלה לשכבות האוכלוסייה האזרחית, ושותפים לה – כפי שרן צימט מיטיב להדגים במאמר על 'אחמדינז'אד כסבך הפוליטיקה האיראנית' – גם אישים המזוהים עם הממסד הדתי השמרני באיראן.

ייתכן שהמאמרים המובאים בקובץ לא יחדשו הרבה ליודעי ח"ן, אך הם עשויים להועיל לקוראים ההריוטות, המשוללים בדרך כלל גישה לפרשנויות מאוזנות ומורכבות של נושאים הקשורים לאיראן. עם זאת, בקובץ זמן איראן שלוש נקודות תורפה הקשורות זו לזו מבחינה לוגית ומבחינה תמטית: 1. הספר רווי בהשתקות ובנקודות מבט סלקטיביות; 2. הספר משתמש בקטגוריות בעייתיות כאילו היו מובנות מאליהן ואף ממחזר בלי ביקורת דימויים שחוקים והנחות א-היסטוריות ואנכרוניסטיות; ו-3. בהיותו מיועד כל כולו להבנת העבר הקרוב (2006–2008), דומה ש'חיי המדף' של ספר זה כבר פסו מן העולם לנוכח המציאות המשתנה חדרשות לבקרים.

ההשתקות שזמן איראן סובל מהן מעוגנות בא-סימטרייה הבסיסית המעניקה 'לנו', כלומר לחברים במועדון 'הציוויליזציה היהודית-נוצרית', או 'המערב', את הזכות להתבונן באחר (האיראני במקרה זה), אך שוללת מאחר זה מכול וכול את הזכות להתבונן בנו בחזרה.⁶ כך יכול דוד מנשרי (במאמר הסוקר את מעמד ההנהגה האיראנית 'למחרת המלחמה בלבנון') לשוב ולהזכיר את 'התגברות הקיצוניות' האיראנית בתחום יחסי החוץ, ואילו איתן גלבוע יכול לשוב ולנזוף באיראן על סירובה להיענות למחנות אמריקניות בתחום הגרעין, מבלי שיזכירו שמדיניות זו נבעה, נוסף על הגורמים שמנשרי וגלבוע אכן מזכירים, גם מחשש כבד, ואפילו מוצדק, מפני מדיניותו של ממשל בוש להביא ל'החלפת משטר' (regime change) ברפובליקה האסלאמית. זו כנראה הסיבה ששני המחברים האלה שוכחים גם להזכיר את 'העסקה הגדולה' (Grand Bargain) שהציעה איראן לארצות הברית ב-2003, עסקה שנועדה להביא לפתרון כל

6 לאחר מתקפות 11 בספטמבר 2001, תיאר הסופר האמריקני ג'והן ווידמן את התופעה הזאת כ'דחיית האפשרות שהיליד (native) יכול להתבונן כך חזרה בזמן שאתה מתבונן בו' (Wideman 2002: 36–37).

המחלוקות התלויות ועומדות בין שתי המדינות. בספרו על תולדות היחסים בין איראן, ישראל וארצות הברית תיאר טריטה פרסי את פרטי העסקה כך:

האיראנים הציעו לשים קץ לתמיכתם בחמאס ובג'האד האסלאמי [...] וללחוץ עליהם להפסיק את מתקפותיהם נגד ישראל. כאשר לחזבאללה [...] אנשי הדת הציעו לתמוך בפירוק המליציה הלבנונית מנשקה ולהפוך אותה למפלגה פוליטית כרת וכדין. ביחס לנושא הגרעין, [איראן] הביעה נכונות לפתוח את תכנית הגרעין [שלה] לפיקוח בין-לאומי חודרני במטרה לסלק כל חשש מפני התחמשותה של איראן כנשק גרעיני [...] כאשר לטרור, טהראן הסכימה לשתף פעולה נגד כל ארגוני הטרור – ומעל לכול, נגד אל-קאעדה [...] ייתכן שההפתעה הגדולה ביותר הייתה הסכמתה של איראן לקבל את [...] תכנית שלום הסעודית ממרס 2002 [...] (Parsi 2007: 244).⁷

ה'עסקה הגדולה' מעולם לא יצאה אל הפועל, אך לא בגלל סרבנותה של איראן וגם לא בגלל תחבולותיה שנועדו לחבל במימושה מלכתחילה. אדרבה, טוען פרסי, ממשל בוש – ובעיקר סגן הנשיא דיק צ'ייני (Cheney) ומוזכיר ההגנה דונאלד ראמספלד (Rumsfeld), שלא לדבר על השדולה היהודית והנאור-שמרנית בושינגטון – הוא שהכשיל את העסקה בעודה באֶבָה משיקולים המונעים מ'היפריס':

[הם] התנגדו לעסקה עם איראן מבלי להתייחס בכלל למה שהאיתאללות הציעו, וזאת משום שאמריקה, הם טענו, תוכל לקבל כל מה היא רוצה בחינם פשוט על ידי סילוק המשטר בטהראן. [...] מדוע לדבר עם איראן אם אפשר פשוט להכתיב את התנאים [עמה] מעמדה של כוח? אחרי ככלות הכול, ההצלחה המהירה בעיראק הראתה שהמערכה נגד איראן לא תהיה מסוככת יותר מרי (Parsi 2007: 248).⁸

נראה גם שאיש מהתורמים לזמן איראן אינו מציע את האפשרות שאת העמדה הלעומתית של איראן ביחסיה עם העולם המערבי, ובמיוחד עם ארצות הברית, יש להבין גם בהקשר להתנסויותיה הקשות עם הקולוניאליזם האירו-אמריקני מראשית המאה

7 ההצעה הנדיבה של איראן לא נבעה מרוחב לב, אלא מחששה של ההנהגה האיראנית מפני מתקפה אמריקנית אפשרית על איראן מבסיסים באפגניסטן ובעיראק הכבושות, בהיותה יעד שלישי ב'מלחמה נגד הטרור' של ממשל בוש.

8 עוד על 'העסקה הגדולה', שארצות הברית הכשילה בכוונה תחילה, ראו: Pollack 2004.

התשע-עשרה. על פי רוב, אנחנו מעדיפים לשכוח את הניצול והאלימות הטבועים במפעלים קולוניאליים מעבר לים, משום שננוח לנו הרבה יותר להתרפק על המיתוס הרומנטי שלפיו המערב מושיט את ידו לאחרים אך ורק כדי להעניק להם את פירות הקדמה שהיו נשללים מהם בנסיבות אחרות.⁹ בניגוד למה שטוענים מחברי הקובץ, לא ברור גם אם איראן אכן הפרה את האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT), כלומר לא ברור שהיא חותרת להשגת נשק להשמדה המונית במסווה של תכנית גרעין אזרחית.¹⁰ ימים יגידו אם האשמה זו 'יכולה להחזיק מים'. אולם, אפילו נניח לנושא שנוי במחלוקת זה, חשוב לזכור עובדה פשוטה אחת שמחברי הקובץ נמנעים מלהזכיר – ניסיונם של האיראנים עם הקולוניאליזם המערבי במאתיים השנים האחרונות הוא סיבה מרכזית לכך ש'מנהיגי איראן אינם מצפים לקבל משהו או להציע משהו ראוי לשמו בתמורה בעימות עם אויביהם [ממדינות המערב]' (Cockburn 2006).¹¹

אינני טוען, כמובן, שההנהגה האיראנית נקיה מכל רבב ואינה אלא קורבן פסיכי ותם לב למזימות מרושעות של 'השטן הגדול' ובני בריתו. להפך, כמו מאבקים מהפכניים רבים בעולם הקולוניאלי והפוסט-קולוניאלי, גם מהפכת 1979 באיראן כילתה את מקורות האנרגיה והיצירתיות החיוניים של המדינה, ומוביליה היו לשליטים חסרי רחמים ונעדרי חוזה. עם זאת, הידע הסלקטיבי הנפרש בזמן איראן מסכל את מטרות המוצהרת של הקובץ לספק תמונה מאוזנת של המציאות האיראנית הסבוכה. יתרה מכך, הוא מעורר חשד שלפחות כמה מהכותבים בו אינם מעוניינים להציע מסגרת פרשנית החורגת מהתפיסות הממסדיות שהשתגרו בישראל על איראן. דוגמה בוטה לכך היא דברי הפרשנות על החזבאללה המובאים בקובץ. מלבד אייל זיסר, שבמאמר על לבנון ו'הקשר האיראני' מראה שחזבאללה הוא 'מפלגה פוליטית וחברתית עמוקת שורשים, הנוטעה בציבוריות השיעית בלבנון' (עמ' 108), ומנפץ בכך את המיתוס הרווח בישראל שחזבאללה הוא כוח זר גרידא המשרת אינטרסים איראניים בלבנון – יתר הכותבים משעתקים את המיתוס הזה ככל לב. עוזי רבי כותב למשל:

9 על מיתוסים מערביים רומנטיים מן הסוג זה, ראו: Gregory 2004. יצוין שגם משקיפים ישראלים כבר הציעו שהמערכה הבין-לאומית הנוכחית נגד תכנית הגרעין של איראן מזכירה מערכות קולוניאליות קודמות שנועדו להנציח את נסיבות התת-פיתוח של מדינה זו; ראו, למשל, מלמן וג'בדנפר 2006: 199.

10 וראו למשל את הערכת סוכנויות המודיעין של ארצות הברית מ-2008, שקבעה שאיראן השעתה את תכנית התחמשותה כנשק הגרעיני בשנת 2003. הערכה זו אינה מפריעה לאיתן גלבוע להכריז בנחרצות ש'בחסות המשא ומתן וההסכמים המשיכה [איראן] לפתח תשתית לפיתוח וייצור נשק גרעיני' (עמ' 121).

11 על מפגשה של איראן עם הקולוניאליזם האירו-אמריקני במאות התשע-עשרה והעשרים, ראו: Dabashi 2007; 2006.

'מלחמת לבנון השנייה אינה ראויה להיתפס כפרק נוסף במסכת סכסוך ישראל-ערב ותו לא. למעשה, היה זה עימות בין ישראל ואיראן, באמצעות שלוחתה חזבאללה' (עמ' 91). אינני כופר בעובדה שאיראן מקיימת קשרים ענפים עם חזבאללה ומספקת לו סיוע אידיאולוגי וחומרי, וכבר עמדתי על כך במקום אחר.¹² ואולם, הטיעון שיש לראות בחזבאללה אך ורק חלק ממזימה אנטי-ישראלית עצומה של מנהיגים איראניים 'המושכים בחוטים', ולא 'ביטוי פוליטי של המרכיבים המוכפפים' [בלבנון], אשר הודרו מבחינה היסטורית ודוכאו מבחינה פוליטית' (Dabashi 2006), שימש (ועודנו משמש) צידוק בידי גורמי ההסברה בישראל להרס ולחורבן שהותיר אחריו הצבא הישראלי בלבנון בקיץ 2006.¹³

דומה שהוצאת אירועים ותהליכים שונים מהקשריהם המרוכבים מאלצת אחדים מהתורמים לקובץ להסביר את התנהלותו של המשטר האיראני בתחומי הפנים והחוץ אך ורק במונחים של קיצוניות דתית ושיקולים אפוקליפטיים מעוררי פלצות וחרדה. כך למשל, מאיר ליטבק ואלדד פרדו סבורים שעוינות איראן כלפי ישראל ונכונותה 'למחוק את ישראל מהמפה' נובעות מאנטישמיות קשה (שהיא תוצר של השילוב הנפיץ בין אידיאולוגיות שיעיות לאידיאולוגיות פשיסטיות מאירופה), שנישאה על הרגל במהפכת 1979. פרדו אף סבור ש'השוואת המדיניות האיראנית לזו של גרמניה הנאצית חושפת קווי דמיון' (עמ' 167), וכך מציע גרסה מעודכנת לאמירתו ההיפרבולית הידועה של בנימין נתניהו כי 'השנה היא 1938, ואיראן היא גרמניה הנאצית' (מצוטט אצל הירשברג 2006). אמנם קיימת מגמה אנטי-יהודית גזענית מבעיתה ומתמשכת בפוליטיקה ובתרבות העממית האיראנית, ואפילו בספרות הפרסית, אבל גם זו למרכה הצער תמונה חלקית בלבד:

ישנה בעיה מרתקת אחת בסיפור ש'איראן היא גרמניה הנאצית'. אילו אחמדינז'אד היה באמת ובתמים היטלר, ואילו היה מוכן ומזומן לבצע רצח עם נגד יהודי ישראל ברגע ששיג נשק גרעיני, מה נאמר על יותר מ-25 אלף היהודים, החיים באיראן בשקט ובשלווה, ומה נאמר על סירובם הגלוי לעזוב [את ארצם], למרות התמריצים שמציעים להם יהודים ישראלים ואמריקנים? (Cook 2007).

12 ראו: Ram 2009: 92-93.

13 דוגמה טובה לכך היא התגובה הישראלית לרוח של 'אמנסטי אינטרנשיונל' מאוגוסט 2006, שמצא כי הצבא הישראלי ביצע 'פשעי מלחמה' במלחמת לבנון השנייה. בתגובה טענו גורמים ישראליים שבנסיונות שנוצרו לא היה אפשר לדבוק בעיקרון 'המידתיות', היות שהייתה זו מלחמת מגן, ולא נגד ארגון טרור בלבד, אלא נגד מעצמה אוורית, איראן, שמנהיגיה חותרים לפתח נשק גרעיני ולהשמיר את מדינת ישראל.

ליטבק ופרדו מציגים אפוא לקוראים תמונה מעוותת ומצמצמת של איראן, תמונה השבה ומאשרת את הדימוי שלה כ'אחמדינו' אד-אחד-גדול' ותו לא. ואם לא די בכך, פרדו הולך צעד ענק נוסף קדימה ומעניק משקל מכריע לתפיסות העולם הדתיות-משיחיות של אחמדינו' אד ושל חבריו בשורות המשטר בפענוח התנהלות האיראנים בתחום הגרעין. בהתאם לכך, פרדו משעתק את תרחישי יום הדין הנהוגים במחזותינו, ולפיהם אם תהיה לאיראן פצצת אטום, לא יהססו אחמדינו' אד ושכמותו בהנהגה האיראנית להטיל אותה על ישראל ויהי מה, וזאת מטעמים תאולוגיים-משיחיים גרידא. צריך לקרוא ולהשתאות – לפי פרדו, 'האינטרס הלאומי האיראני' מגולם ב'נכונות להליכה על הסף, ומעבר לו אל המפלה, אשר בעיני איראן כמוה כניצחון' (עמ' 162). בעקבות זאת, 'וישנה' נטייה מרטירולוגית התאבדותית-שיעית אצל האיראנים, שעלולה להוליך את המשטר לקפוץ לתהום למען צדק מוחלט כלשהו, או למען דחיקת הקץ וזירוז שובו של המהדי' (עמ' 182). זהו טיעון בעייתי עד לזרא, טיעון המתעלם מעובדות היסטוריות רבות מדי המפריכות אותו, ובהן העובדה הפשוטה שלאורך ההיסטוריה של הרפובליקה האסלאמית בת שלושים השנה, לא יזמה איראן ולו מלחמה התקפית אחת.¹⁴

הבעיה השלישית של הקובץ זמן איראן היא, כאמור, אובדן הרלוונטיות שלו. הקובץ ראה אור בשנת 2008 ומנסה להסביר את השלכותיה של מלחמת לבנון השנייה (שהתרחשה רק שנתיים קודם לכן) על מעמדה של איראן. דא עקא, אין בכוחן של שנתיים להעניק נקודת מבט היסטורית מספקת להערכת ההשלכות הללו. לפיכך, אם נשתמש במטפורה המפורסמת שטבע פרנאן ברודל (Braudel) לתיאור מגבלות 'ההיסטוריה של המאורעות' (histoire événementielle), המוצר הסופי איננו חורג מתחום 'ההפרעות שעל פני השטח, הקצף שעל פני המים'. יתר על כן, היות שהקובץ מתמקד פחות או יותר באירועי השעה ונעדר עוגנים היסטוריים, כמה מהכותבים פונים לעיסוק ב'לימודי עתידנות', כלומר בהערכות לעתיד לבוא. מיותר לציין שמרבית התחזיות האלה לא התממשו: התרחשויות וצירופי נסיבות שמחברי הקובץ לא יכלו לחזות מראש (כגון המשבר הכלכלי העולמי, בחירתו של ברק אובמה לנשיאות ארצות

14 האובססיה של פרדו עם 'האסלאם הפנאטי' והנחתו שהוא-הוא ההסבר הכמעט יחיד למעשיה של ההנהגה האיראנית בתחום הגרעין, מוכירים את דברי הביקורת הנוקבים של אדוארד סעיד (Said) על הספר האסלאם לאן? (Wither Islam?), בעריכת סר המילטון א"ר גיב (Gibb), שיצא לאור ב-1932. סעיד מצא שבמאמר הנושא את שם הספר, גיב 'מלמדנו שהבנקים המסחריים החדשים במצרים ובסוריה הם עובדות של האסלאם או יחמה אסלאמית; בתי-הספר הגידול בשיעור יודעי קרוא וכתוב גם הם עובדות אסלאמיות, וכן העיתונות, ההתמערבות והחברות האינטלקטואלית' (סעיד 2000: 244). כאן פרדו מלמדנו שגם מדיניות הגרעין האיראנית היא 'עובדה אסלאמית', כלומר תוצר של המעשה הדתי ותו לא.

הברית ב־2008 ומשבר הבחירות באיראן ב־2009), הובילו את איראן, את המזרח התיכון ואת העולם כולו לנתיבים שונים לחלוטין מהתחזיות שצפו המחקרים. אין מחלוקת שמאז המהפכה האסלאמית ב־1979 שולט באיראן משטר חשוך שעריצותו מגמדת את עריצות המשטר המלוכני הישן. אין ספק גם ש'האיום האיראני' מציב אתגרים חמורים לישראל. והנה, במהלך שנתיים בלבד נלחמה ישראל שתי מלחמות נגד שני ארגונים שאיראן תומכת בהם: האחת נגד חזבאללה בלבנון והשנייה נגד חמאס בעזה. באותו זמן ממש הטיחה איראן בישראל איומים (כפי שעשתה ישראל באיראן), ואף נחשדה בחתירה לייצור נשק להשמדה המונית במסווה של תכנית גרעין אזרחית. משום כך, 'גל גואה של חרדה לנוכח האיום האיראני מייסר ישראלים מכל שכבות האוכלוסייה', כפי שהתרשם באחרונה פרשן של העיתון הבריטי גרדיאן (Greene 2007).

אף על פי כן, דומה שממדי החרדה מפני האיום האיראני מוגזמים בעיקרם משום שהם ניזונים מהערכות ומפרשנויות שגויות במרחב הציבורי בישראל, שמקצתן אף גובלות בגרוטסקיות.¹⁵ אפשר לצפות בגילויי החששות המופרזים האלה כמעט בכל הרבדים של חיי היום-יום בישראל, כפי שהראיתי בספרי האחרון *Iranophobia* (2009). סדרת התצלומים שיזם בית האפנה 'דן קסירי' ב־2006 ובה הוצגה דוגמנית חשופת חזה מוטלת בבור באתר בנייה בדרום תל אביב, היא רק דוגמה אחת לכך: הפרויקט נועד להזהיר נגד 'השואה' שתתרחש אם תחליט איראן לתקוף את ישראל בנשק גרעיני; לרברי המנהל האמנותי של הפרויקט, 'הבור מייצג את מה שעלול להיות בור ההריגה של תושבי תל אביב השאננים' (ברקת ומינמר 2007). האם זמן איראן תורם להבנה טובה ומאוזנת של המציאות האיראנית אחרי מלחמת לבנון השנייה, והאם הוא עשוי להפיג, ולו במעט, חרדות לא-פרופורציונליות מפני האיום האיראני? לאור מאזן היתרונות והמגבלות של הקובץ הנסקר, דומני שהתשובות לשאלות אלו שליליות.

חגי רם

15 האיום הממשי שאיראן מציבה לקיומה של מדינת ישראל מתגמד לנוכח הסבל והייסורים שמנהיגי איראן מנחיתים על בנות עמם ובניו, אך גם בעובדה זו לא מצאו הישראלים מקור לשיכון הפחדים האנטי־איראניים שלהם.

ביבליוגרפיה

ברקת, עמירם ועילית מינמר, 9.3.2007. "רן קסירי" צילמה דוגמנית בכור שדומה לקבר אחים', *הארץ*.
 הירשברג, פיטר, 14.11.2006. 'בנימין נתניהו: השנה היא 1938 ואיראן היא גרמניה', *הארץ*: <http://www.haaretz.com/hasite/spages/787811.html>
 הראל, עמוס ואבי יששכרופ, 12.6.2009. 'בחירות באיראן: תוכנית הגרעין האיראנית אינה בסכנה', *הארץ*.
 חוגי, ג'קי, 12.6.2009. 'בירושלים מעדיפים: קדנציה נוספת לאחמדינג'אד', NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/902/866.html>
 מלמן, יוסי ומאיר ג'ברנפר, 2007. *הספינקס: אחמדינג'אד והמפתח לפצצה האיראנית*, תל אביב: ספרית מעריב.
 סעיד, אדוארד, 2000 [1978]. *אוריינטליזם*, תל אביב, עם עובד.
 רם, חגי, 2006. *לקרוא איראן בישראל: העצמי והאחר*, דת ומורכניות, תל אביב: הקיבוץ המאוחד וירושלים: מכון ון ליר.

Cockburn, Patrick, 22.12.2006. 'How We Overthrew Iran's Democracy'. *The First Post*: <http://www.thefirstpost.co.uk/index.php?menuID=2&subID=230>.
 Cook, Jonathan, 6.8.2007. 'Israel's Jewish Problem in Tehran', *The Electronic Intifada*: <http://electronicintifada.net/v2/article7147.shtml>.
 Dabashi, Hamid, 07-13.9.2006. 'Lessons from Lebanon: Rethinking National Liberations Movements', *Al-Ahram Weekly*.
 Dabashi, Hamid, 2007. *Iran: A People Interrupted*, New York: The New Press.
 Greene, Toby, 26.1.2007. 'Fearing Iran', *Guardian*.
 Gregory, Derek, 2004. *The Colonial Present: Afghanistan, Palestine, Iraq*, Oxford: Blackwell.
 Pollack, Kenneth M., 2004. *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, New York: Random House.
 Parsi, Trita, 2007. *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.*, New Haven: Yale University Press.
 Ram, Haggai, 2008. 'To Banish the "Levantine Dunghill" from Within: Toward a Cultural Understanding of Anti-Iran Israeli Phobias', *International Journal of Middle East Studies* 40: 249-268.

- Ram, Haggai, 2009. *Iranophobia: The Logic of an Israeli Obsession*, Stanford: Stanford University Press.
- Wideman, John Edgar, 2002. 'Whose War? The Color of Terrorism', *Harper's Magazine*: March 33-38.